

Inträngande analys av LVM-vården

Bengt Svensson. **Knarkare & plitar. Tvångsvården inifrån.** 230 sidor. Stockholm: Carlssons Bokförlag, 2003. ISBN 91-7203-514-5.

Recensent: Jan Halldin, med dr och överläkare, socialmedicin, Norrbacka, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

II Jag kommer väl ihåg Bengt Svenssons doktorsavhandling »Pundare, jonkare och andra – med narkotikan som följeslagare«, som jag recenserade för sju år sedan (LT 36/1996). Att den dröjt sig kvar i mitt minne beror framför allt på författarens personliga engagemang i de personer som har knarket som ständig följeslagare. Det är därför med förväntan jag nu tar Bengt Svenssons nya bok »Knarkare & plitar. Tvångsvården inifrån«, i min hand för anmälan i Läkartidningen. Jag vill med en gång säga att den nya boken gör mig inte besviken.

Författaren, numera docent, har för två år sedan också givit ut forskningsrapporten »Vård bakom låsta dörrar. Lunden, ett LVM-hem för kvinnor« (Statens institutionsstyrelse, forskningsrapport nr 1, 2001) (LVM= Lag om vård av missbrukare i vissa fall).

Undersökning från Håkanstorp

»Knarkare & plitar« är en undersökning av etnografisk karaktär från LVM-hemmet Håkanstorp (nu upphört som LVM-institution) beläget mellan Katrineholm och Örebro. När undersökningen gjordes 1997–98 hade Håkanstorp 17 vårdplatser, och målgruppen var unga manliga narkotikamissbrukare, varav över 80 procent var heroinmissbrukare.

Syftet med studien var att undersöka de grundläggande villkor som gäller för att bedriva tvångsvård. Klienternas syn på sitt narkotikabruk och på tvångsvården studerades.

Det centrala i studien är beskrivningen och analysen av den sociala interaktion som äger rum mellan klienter och personal på institutionen.

Författaren gjorde en deltagarobservation vid nio tillfällen, vardera omfat-

tande fem dagar, åren 1997–98. Han utförde 72 intervjuer med 50 klienter samt 14 intervjuer med personal. En journalgenomgång rörande 118 klienter gjordes för perioden 1 januari 1997 till 1 juli 1998.

Boken omfattar tolv kapitel. Ett handlar om metoder och centrala begrepp, ett annat om själva institutionen och dess omgivningar. I ett par avsnitt tas de intagnas missbruksbakgrund upp. Ett kapitel presenterar personalen med sina arbetsformer, ett annat klienterna med sin upplevelsevärld ofta i motsatsställning till personalens. Hur personalens och klienternas vägar möts i det dagliga arbetet på institutionen beskrivs i ett kapitel, medan ett annat handlar om rymningarna. Tvångsvården skall motivera till öppen vård, och vägen till den senare via behandlingsplanering skildras i ett avsnitt.

Tolv teser om LVM-vården

Svensson sammanfattar i två kapitel. I det sista presenterar han tolv teser, vilka utgör viktiga slutsatser om tvångsvårdens möjligheter och problem. En del av dessa teser kan säkerligen av några uppfattas som kontroversiella.

I tes 1 anges att grunden för missbruksarbetet är en lättillgänglig, varierad frivilligvård, vilket anges både i Socialtjänstlagen och i LVM. Dagens verklighet ser annorlunda ut med en uppsökande verksamhet som inte längre finns, långa väntetider till avgiftning och med en billig öppenvård som kommunerna ser sig tvingade att prioritera framför en dyrbar men ofta nödvändig institutionsvård.

Några av de viktigaste teserna är 3 och 8. I tes 3 sägs att tvångsvård är en kraftfull åtgärd mot en enskild person som också kräver att kraftfulla åtgärder görs för denne person, i tes 8 att tvångsvård är kostsam och att insatserna för den enskilde efter LVM måste få kosta. Socialsekreterarens viktiga roll betonas, så också att det är nödvändigt att socialsekreteraren inte abdikerar och håller sig undan efter LVM-omhändertagandet. Förutom sociala band mellan institutionspersonalen och klienten måste sociala band knytas mellan socialsekreteraren och klienten om LVM-tiden skall kunna bli början till en förändring. Det som sker därefter har mycket större betydelse för klientens livssituation än själva tvångsvården. Här har socialtjänsten en både moralisk och laglig skyldighet att fullfölja tvångsvården med ordentliga satsningar på eftervården. Svensson anger att flera socialförvaltningar visade snålhet och passivitet när det gällde bostadsanskaffningen. Jag har tidigare (LT 3/2003) påpekat att kommunerna inte följer lagen när det

gäller hemlösa missbrukare, som är lika hemlösa efter som före LVM-vård.

I tes 5 anges att när tvångsvården innebär särskilda risker har myndigheterna ett ansvar att förebygga dessa. Som exempel tas upp de överdosincidenter som sker efter rymningar. Heroinisten får efter en tids institutionsvistelse ned-satt tolerans för drogen. Om han/hon då rymmer från institutionen och får ett återfall har toleransen för drogen minskat, och följden kan bli överdos och död. I augusti 2002 var 13 av de 80 män som LVM-vårdats på Håkanstorp 1997–98 döda. Svensson påpekar att LVM-hemmen har en skyldighet att åtminstone försöka förhindra överdoser och lära ut överdosprevention till klienterna. Jag håller med om detta.

Forskning värd all respekt

Jag tycker Bengt Svenssons forskargärning med omfattande fältstudier och ingående beskrivningar av vad som sker i möten mellan narkomaner och personal och mellan narkomanerna själva på en LVM-institution är värd all respekt. Jag tycker också han förtjänstfullt genom hela boken sätter klientperspektivet i centrum. Även om han inte entydigt besvarar frågan om tvångsvårdens nytta för vuxna missbrukare föreslår han en rad förbättringar, t ex i fråga om innehåll i vården. Han påpekar att socialtjänsten i respektive hemkommun måste ta ett helt annat ansvar än idag för sina LVM-vårdade klienter, speciellt för deras eftervård.

Etiska överväganden

Jag har funderat något över de etiska övervägandena i studien. Klienterna har författaren beskrivit på ett sätt som omöjliggör identifiering. Att anonymisera personalen, speciellt de som hade en ensambefattning, var svårare. Den personal som har porträtterats har haft möjlighet att ge synpunkter på beskrivningarna. Trots detta anar jag att dessa av en del berörda kan upplevas som alltför avslöjande. Man måste emellertid som forskare vetenskapligt kunna dokumentera vad som händer i olika typer av vårdrelationer inne på en institution. Varje forskare har ett särskilt ansvar att avväga eventuella intressekonflikter mot varandra, vilket jag förutsätter har skett även i detta fall.

Bok för vårdarbetare och vårdpolitiker

Sällan har jag läst en vårdskildring inifrån som så inträngande beskriver vad som händer i möten mellan olika aktörer, i detta fall inom en tvångsvårdsinstitution – en skildring som oförbehållsamt sätter fingret på de mest angelägna frågorna.